

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě

Teoretická bakalářská práce
Cigareta ve fotografii

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Institut tvůrčí fotografie

Patrik Sláma

Obor: Tvůrčí fotografie

Cigareta ve fotografii
Cigarette in Photography

Teoretická bakalářská práce

Slezská univerzita v Opavě

Abstrakt / Abstract

Tato práce se zaměřuje na fenomén kouření a zobrazování cigaret a kuřáků na fotografiích.

První část se zabývá historií kouření a teoriemi o příčinách závislosti na kouření spolu s historií reklamního průmyslu, emancipací a formativními rituály. V hlavní části práce jsou pak fotografie dobou ověřených autorů zpracovány metodou obsahové analýzy, s důrazem na kvalitativní popsání jednotlivých kategorií. Práce tak nabízí pohled na počátky fotografování kuřáků, válku, okraj společnosti, dělníky, reklamní fotografie, umělce i samotné fotografy. Okrajově popisuje fotografie, na nichž se objevuje detail, práce se symboly a hra světla s kouřem.

This work focuses on the phenomenon of smoking and on depicting the cigarette and smokers in photography.

The initial section elaborates the history of cigarette smoking and the theories regarding the root causes of addiction on smoking, along with a brief history of the advertising industry, the gender equality movement, and formative rituals. The main body of the work consists of photographs by time-tested authors, processed using a content-analysis approach with emphasis laid on the qualitative description of the individual categories. Thus, the paper offers a look into the beginnings of portraying smokers, war, the fringe of society, factory workers, advertising photography, artists and the photographers themselves. Marginally, it also touches on select photographs that involve detail, work with symbols and the play on light and the smoke.

Klíčová slova / Keywords

fotografie světová, zobrazování kouření, cigareta, reklama, masová kultura, emancipace, sociologický dokument

world photography, depicting smoking, cigarette, advertising, mass culture, gender equality, sociologic documentary

SLEZSKÁ UNIVERZITA V OPAVĚ
Filozoficko-přírodovědecká fakulta v Opavě
Akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Patrik SLÁMA**
Osobní číslo: **F100787**
Studijní program: **B8204 Filmové, televizní a fotografické umění a nová média**
Studijní obory: **Tvůrčí fotografie**
Tvůrčí fotografie
Název tématu: **T: Cigaretta ve fotografii**
Téma anglicky: **T: Cigarette in photography**
Zadávací ústav: **Institut tvůrčí fotografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tato práce se zaměřuje na fenomén kouření a zobrazování cigaret a kuřáků na fotografiích.

První část se zabývá historií kouření a teoriemi o příčinách závislosti na kouření spolu s historií reklamního průmyslu, emancipací a formativními rituály. V hlavní části práce jsou pak fotografie dobou ověřených autorů zpracovány metodou obsahové analýzy, s důrazem na kvalitativní popsání jednotlivých kategorií. Práce tak nabízí pohled na počátky fotografování kuřáků, válku, okraj společnosti, dělníky, reklamní fotografie, umělce i samotné fotografy. Okrajově popisuje fotografie, na nichž se objevuje detail, práce se symboly a hra světla s kouřem.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

- BIRGUS, Vladimír, MLČOCH, Jan. Česká fotografie 20. století. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, KANT, 2005.
- BRANDT, Allan M.: (1996) Recruiting women smokers: the engineering of consent in smoking and women's health. *Journal of the American Medical Women's Association* 51:63–66.
- BRANDT, Allan M. The Culture of Consumer Confidence: Engineering Smoking in the Twentieth Century. In *Smoke: A Global History of Smoking*, Sander L. Gilman and Xhou Zun, eds. London: Reaktion Books, 2006.
- DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele. Miroslav Disman. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002.
- HAMILTON, MATTHEW. Consumerism in Twentieth-century Britain, the Search for Historical Movement, Cambridge University Press, 2003.
- KELLER, Jan. Úvod do sociologie, Slon, 2006.
- KOZÁK, Jiří. Rizikový faktor kouření, Praha: KPK, 1993.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Psychologie zdraví. 2. vyd. Praha: Portál, 2001.
- MERTON, Robert K. Studie ze sociologické teorie. Praha: Sociologické nakladatelství. 2007.
- MITCHELL, Dolores. Images of Exotic Women in Turn-of-the-Century Tobacco Art. *Feminist Studies* 18/2, 1992.
- MITCHELL, Dolores. The „New Woman“ as Prometheus: Women Artists Depict Women Smoking. *Woman's Art Journal*, Vol. 12, No. 1 (Spring–Summer, 1991), <http://www.jstor.org/stable/1358183>.
- MRÁZKOVÁ, Daniela. Příběh fotografie. Praha: Mladá fronta, 1985.
- NOVÁK, Miroslav a kol. O kouření. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1980.
- PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena. Velký sociologický slovník. Vol. 2. Karolinum, 1996.
- ROSE, Gillian. Visual Methodologies: An Introduction to the Interpretation of Visual Materials. 2. vyd. London: Sage Publications Ltd, 2007.
- SZTOMPKA, Piotr. Vizuální sociologie : fotografie jako výzkumná metoda. Vyd. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007.
- WELSHMAN, John. Smoking. Science and Medicin, in *Smoke: A Global History of Smoking*, Sander L. Gilman and Xhou Zun, eds. London: Reaktion Books, 2006.

Vedoucí bakalářské práce: **Miroslav MYŠKA**
Institut tvůrčí fotografie

Datum zadání bakalářské práce: **13. ledna 2014**
Termín odevzdání bakalářské práce: **27. června 2014**

Prof. PhDr. Vladimír BIRGUS
vedoucí ústavu

V Opavě 8. prosince 2013

Prohlašuji, že jsem práci vykonal samostatně a použil pouze citované zdroje. Souhlasím se zveřejněním práce formou zařazení do Univerzitní knihovny Slezské univerzity v Opavě a knihovny Uměleckoprůmyslového muzea v Praze a na internetové stránky Institutu tvůrčí fotografie.

Patrik Sláma
V Praze, 1. června 2014

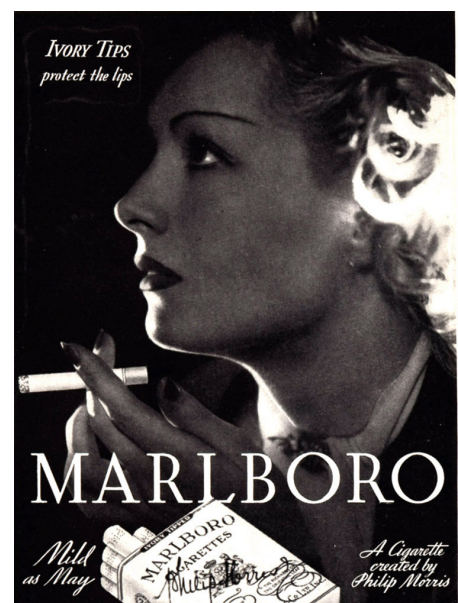
Poděkování

Rád bych poděkoval vedoucímu práce Miroslavu Myškovi za cenné připomínky a rady při vypracování této práce.

Obsah

1.	Úvod	8
2.	Historie kouření	9
3.	Teoretická východiska.....	11
3.1	Formativní rituály	11
3.2	Masová kultura	11
3.3	Emancipace žen v rukou reklamy	13
3.4	Fyzická závislost.....	13
3.5	Sociální závislost.....	15
3.6	Psychická závislost.....	15
4.	Metodologická část	17
4.1	Metody a cíl	17
4.2	Techniky	17
4.3	Výsledky	18
4.4	Dítě a cigareta	19
4.5	Muži	22
4.5.1	Počátky	22
4.5.2	Dělníci a cigareta.....	23
4.5.3	Okraj společnosti a cigareta	25
4.5.4	Válka a cigareta	27
4.5.5	Reklama a cigareta.....	30
4.5.6	Obyčejný kuřák	31
4.6	Umělci a cigareta.....	33
4.7	Fotografové a cigareta.....	35

4.8	Ženy a cigareta	37
4.8.1	Počátky	37
4.8.2	Reklama a cigareta	38
4.8.3	Opravdové kuřačky	41
4.9	Symbol – hra významů	43
4.10	Kouř – hra světla	45
4.11	Detail a cigareta	46
4.12	Doutníky a dýmky	47
5.	Závěr	48
	Použitá literatura	49
	Příloha: Seznam autorů fotografií	

V kolika věcech se díváme, kam vlaje kouř, místo abychom se dívali, odkud vítr vane.

Karel Čapek

1. Úvod

Kouření je kulturním fenoménem snad každé lidské společnosti. Lidé kouří zkrátka od pradávna a svého potěšení se jen tak nevzdají. Od šedesátých let minulého století však dochází v západním světě a u nás s určitým zpožděním k omezení reklamy na cigarety. Společnost začala brát na vědomí lékařské výzkumy, které potvrzují korelace mezi kouřením a vznikem nádorů. Rovněž tyto studie dokazují škodlivost pasivního kouření. Dochází tím i k postupnému vytěsňování kuřáků z veřejného prostoru. Dobrým příkladem mohou být speciální prostory pro kuřáky na letištích, ve vlacích, na nástupištích i v restauracích. Tento postoj nepanoval ve společnosti vždy. Dobrým příkladem mohou být fotografie s Marlene Dietrichovou s cylindrem a cigaretou, *Oběd na vrcholu mrakodrapu* od Charlese C. Ebbetse nebo variace na Marlboromana. Protože se sám zabývám landartem, který využívá kouře, zaujalo mě téma kouření natolik, že jsem se rozhodl si položit následující otázky:

Kdy a kde se vlastně cigareta poprvé objevila v ruce člověka? Co vedlo k tomu, že se z ní stala tak masová záležitost? A především to, jak se fenomén kouření odráží od konce 19. století po současnost ve fotografii? To jsou otázky, na které budu hledat ve své práci odpovědi.

Zobrazování kouření ve fotografii není doposud řádně badatelsky prozkoumané. Vzhledem ke kvalitě a dostupnosti materiálu a s přihlédnutím na informační možnosti pramenů se tato bakalářská práce nebude snažit podat vyčerpávající popis tohoto tématu. Zaměří se na „dobrou ověřené“ dostupné autory, kteří jsou v rámci historie fotografie dobře známí. Vymezení práce je záměrně výběrové vzhledem k nutnosti vysvětlovat a popisovat kontext, ve kterých fotografie vznikaly. Práce se totiž nechce stát samostatnou studií o tom kdy, kde a jak jsou lidé na fotografiích zachyceni.

Po předložení teorií k tématu formativních rituálů, rolí, masové kultury a vlivu reklamy se hlavní část práce bude věnovat obsahové analýze sebraného materiálu. Fotografie tak budou roztrženy na několik kategorií (dle hlavních témat–postav) a ty budou jednotlivě popsány. Cílem tohoto snažení bude „nahlédnutí za fotografie“ a eventuálně pokus dát těmto „náhledům“ společné jmenovatele.

2. Historie kouření

Dle dochovaných archeologických nálezů to vypadá, že mezi prvními, kdo měl zkušenosti s tabákem, byla kultura Mayů¹. Z jejich umění můžeme usuzovat, že se jednalo spíše o osoby vysoce postavené, pro které kouření mělo určitý rituální význam a nejednalo se jen o potěšení².

Popularita kouření se rozšířila v 16. století, kdy se tabák díky objevení Ameriky³ dostal do Evropy. V Portugalsku se začal pěstovat a šířit následně po Evropě. Jenom v Anglii se během třiceti let stal velmi populární záležitostí. Zprvu byl považován za lék a jeho užívání bylo na lékařský předpis. Svoji dráhu tak započal v lékárnách, kam je kuřák dnes naopak směřován, aby se poradil, jak s kouřením skončit.

Zprvu se kouřily především dýmky, výjimkou nebylo ani inhalování či pití. Kouření se rychle rozšířilo i na ostatní kontinenty. V různých kulturách se pak objevily nové variace na způsoby kouření. Ačkoli byly země od sebe vzdáleny, měly různá náboženství a kulturu, stalo se ve většině z nich důvodem ke sdružování a setkávání (Sander, 2006).

Obliba tabáku se poměrně rychle šířila po Evropě i do dalších částí světa. Přijímání či restrikce vůči kuřákům záležely především na samotném panovníkovi země. Zákazy a postihy hrozily většinou do doby, než si vládcí zřídili na tabák monopol (tak jako např. Jakub I. nebo Petr Veliký).

Pro kuřáky z vyšších tříd byly zřizovány různé kuřárny a kuřácké kluby. U střední třídy to byla obliba salónního kouření. Již na obrazech Adriana van Ostadeho, představitele holandské žánrové kresby si můžeme všimnout nezbytného doplňku v podobě dýmky s tabákem (ibid.).

Velkým přelomem v historii kouření se stala 80. léta 19. století, kdy došlo k rozšíření továren na balené cigarety. Kouření se tak stalo cenově dostupné i pro nejchudší vrstvy obyvatel. Zároveň se v této době začínají objevovat články v lékařských časopisech, které na škodlivost kouření poukazují.

Stále oblíbenější se kouření stává během první světové války, kdy jsou vojáci zásobováni nejen jídlem, ale i cigaretami. Jsou pořádány speciální sbírky, aby vojáci na frontě dostali svoje dávky tabáku. Dle vojáků samotných potlačují stres.

1 Historie tabáku. Pěstování tabáku. [online]. 1.10.2006 [cit. 2014-05-10]. Dostupné z: <http://www.pestovani-tabaku.szm.com/historie.html>

2 V Severní i Jižní Americe se kouření dokládá před více než 5000 až 3000 let před naším letopočtem.

3 Prvními Evropany, kteří na Kolumbově výpravě ochutnali tabák, byli Luis De Torres nebo Rodrigo de Jeres.

Během třicátých let vzrůstá počet kuřáků nejen v USA, a to především díky reklamě. Reklama hraje důležitou roli ve filmovém průmyslu. Kuřácké firmy začínají pracovat s cílenou reklamou orientovanou na ženy.

Od padesátých let 20. století je dokázána korelace mezi kouřením a karcinomem plic. Během patnácti let USA zavádí varovné označení na krabičkách cigaret, v Británii je zakázána televizní reklama na cigarety⁴.

Během devadesátých let se postupně zakazuje kouření na veřejných prostranstvích, letištích, v autobusech. V Čechách se poslední reklama na tabákové výrobky objevila v roce 2001, tedy třicet let potom, co tomu tak bylo učiněno v Americe.

4 Stop Kouření. Historie Kouření. [online]. 12.2.2013 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.stop-koureni.cz/historie-koureni>

3. Teoretická východiska

3.1 Formativní rituály

Rituály a chování s rituálním charakterem se zabývala celá řada antropologů i etnologů. Přispěl k ní i významný francouzský sociolog Émil Durkheim. Jeho ústředním tématem se stala solidarita. Ta nemá charakter racionálního plánu či smlouvy, kterou lidé uzavírají, ale jedná se spíše o citové pouto, které se utužuje v rámci společenských obřadů. Ty mohou mít charakter oslav (tance, promoce, oslavy), nebezpečí (manifestace), přechodu (pohřby, křtiny, svatby, vstup do dospělosti), trestu nebo úcty. *„V průběhu svých náboženských, politických, sociálních ceremonií posilují lidé bezděky pocit vzájemnosti. Rituály stmelují celé skupiny, vytvářejí pro všechny společné duševní rozpoložení, tím uvádějí vědomí do kolektivního stavu, kdy tytéž obsahy mohou být sdíleny všemi zúčastněnými.“* (Keller, 2006).

Teorie referenčních skupin je dílem Roberta Kinga Mertona z 50. let minulého století. Autor v ní popisuje jedince, který by rád patřil do nějaké sociální skupiny. Dochází u něj k identifikaci s cíli a normami této skupiny. Což v praxi mohou být určité symboly, chování i jednání a dokazování příslušnosti k této skupině. Hovoří se pak o tzv. anticipující socializaci. Jedinec se snaží jednat tak, jako kdyby do této skupiny patřil, ať už tomu tak je nebo zatím není (Merton, 2007). Bude tak jistě zajímavé sledovat, jestli se na fotografiích objeví ve velkém množství děti nebo mládež, kteří za svoji referenční skupinu považují často dospělé nebo třeba partu na sídlišti či v chudých přistěhovaleckých čtvrtí.

Sdílení, nabízení a přijímání cigarety jako jeden z nejviditelnějších formativních rituálů ve společenském vývoji zhruba poloviny západního světa popisuje ve své práci Matthew Hemilton (2003). Nezůstává však jen u zapojení do sociální skupiny, ale spatřuje v kuřákovu ikonu individualismu 20. století, od Humphrey Bogarta po drsného kovboje ve státě Marlboro.

3.2 Masová kultura

Moderní doba je spojená s průmyslovou revolucí, jejíž charakteristikou je industrializace, stěhování lidí do velkých měst, rozvoj dopravy a rozvoj komunikace. Masovou kulturou se rozumí kultura, která je dostupná široké veřejnosti (neboli masám), a to především díky televizi, rozhlasu, tisku a filmu. Důležité je, že ovlivňuje myšlení i jednání lidí, a to prakticky neustále na úrovni společenského vědomí. Může se podílet na procesech

upevňování nebo rozvolňování norem, socializace i enkultarace. Její funkcí může být i propaganda, reklama nebo sociální kontrola (Sociologický slovník, 1996).

Na příkladě cigarety demonstruje Allan M. Brandt postup, kdy konzumní společnost objevuje techniky, kterými je možné produkt přizpůsobit kultuře a rovněž přizpůsobit kulturu produktu. Produktem myslí právě onu cigaretu. To, jak se tabákový průmysl naučil pracovat s reklamou a s míněním veřejnosti, „okoukali“ brzy i produktoví manažeři jiných firem. Tabákový průmysl využíval nové metody reklamy, nová média, včetně filmu a rozhlasu. Brandt tvrdí, že to byl právě tabákový průmysl, který atakoval konzumenta a jeho pozornost koktejlem agresivity a cílenou rozpracovanou psychologií (Brandt in Sander, 2006).

Skutečně, když si projdeme reklamní slogany na cigarety v té době, můžeme dostat pocit, že by se mělo jednat o všemocný lék na nervy, tloušťku, zažívání, přátelství i zdravou výživu. Práce marketingu byla ve vytvoření iluze, že cigareta v ruce muže byla symbolem mužnosti a síly, zatímco v ruce ženy byla symbolem krásy, přitažlivosti nebo rovnou politické a společenské rovnosti (ibid.).

Na reklamním průmyslu, který vyměnil kreslené obrázky v reklamě za fotografie, bude jistě zajímavé pátrat potom, jaké finty a triky na fotografiích používal. Co všechno fotografové vymýšleli, aby vytvořili svůdné obrazy žen a mužů. Tak aby se obrazy na billboardech, v časopisech, v kinech i ve filmu skutečně mířilo na cílové skupiny.

Mezi dvěma světovými válkami panoval především v sociologii mýtus o všemocnosti masových médií (ve smyslu, že média ovlivňují konkrétně a přímo každého člověka a ten je proti jejich síle bez možnosti obrany). Díky studiím Metona (1949), Katze a Lazarsfelda (1945) bylo potvrzené, že ačkoli lidé konzumují informace z médií, názory a postoje si tvoří s pomocí názorových vůdců. Ti se liší dle vrstvy a jsou mnohem více ve styku s médii (Keller, 2006).

Toho dříve či později využíval i tabákový průmysl, když najímal různé lékaře a vědce, chemiky, experty v zemědělství, kteří kouření propagovali a psali o něm pochvalné články a příspěvky do novin. Ti sehráli důležitou roli, když později přišla řada kritiků ať už na samotné kampaně či účinky kouření. Roli názorových vůdců mohli do jisté míry, dle mého názoru, sehrát i filmoví herci a herečky a jiné populární osobnosti, pro které bylo kouření součástí image.

3.3 Emancipace žen v rukou reklamy

Ještě na počátku 20. století bylo kouření mužskou záležitostí. Ženy symbolizovaly do té doby spíše strážce rodinného krbu a morálky. Kouření pro ně bylo v některých částech Evropy a Ameriky zakázané. Bylo tomu tak do doby, než se na ně zaměřil tabákový průmysl, jako na potenciálního zákazníka. Brandt uvádí, že v Americe byla velkým průlomem kampaň z roku 1928 American Tobacco, která ve svém sloganu nabízela místo sladkosti cigaretu. Právě ona byla mezníkem, kdy se reklamy na cigarety pro ženy snoubily s krásou a stylem. Cigareta byla zkrátka nezbytným doplňkem krásy a celkového stylu obrazů tohoto pohlaví. Nový, předkládaný obraz byla krásná, sebevědomá, nezávislá a rovnoprávná žena (Brandt, in Sander, 2006).

A tento trend, podle mě, přetrvává dodnes. Stále existují cigarety s označením „Slim.“ Jedná se o dlouhé a úzké cigarety, které mají stále ženám připomínat svým tvarem to, že se po cigaretě nepřibere na váze, a zároveň symbolizovat křehkost, ženskost a svojí bílou barvu i nevinnost a eleganci v rukou ženy.

V rámci feministického hnutí na začátku 20. století bylo jedním z klíčových požadavků volební právo pro ženy. Edward L. Bernays, který je považován za zakladatele moderních public relations dokázal spojit symbol svobody žen s cigaretou – neboli „hořící pochodní“. Přesvědčil tehdy feministky – účastnice Velikonočního průvodu, aby si zapálily cigarety. Jejich obliba u žen začala stoupat o desítky procent (Brandt, in Sander, 2006).

3.4 Fyzická závislost

Výzkumy ze sedmdesátých let minulého století dokazují, že polovina šestáků a tři čtvrtiny mladých lidí v osmých třídách základních škol v roce 1978 kouřilo (Novák, 1980). Další výzkumy dokazují, že dospělí kuřáci začali kouřit, když byli ještě děti, popřípadě v období puberty (Hrnčířiková a Svobodová, 2005). Tedy v době, kdy dochází k přechodu do dospělosti (můžeme vnímat jako referenční skupinu), kam se určitými symboly snaží mladí lidé dostat a demonstrovat náležité zařazení do této skupiny.

V roce 2013 kouřilo v ČR 53 % kuřáků ve věkové kategorii 18–22 let. Dále výzkum společnosti Ipsos a Fakulty sociálních studií UK v Praze z tohoto roku dokazuje, že většina lidí, kteří dnes kouří pravidelně, začala dříve, než jim bylo šestnáct let. Mezi těmi, kteří začali kouřit před tímto rokem, v kouření pokračuje 78 % lidí⁵.

5 Fakulta sociálních věd. www.fsv.cz: Tisková zpráva Ipsos a Fakulta sociálních věd. [online]. 29.1.2013 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: http://www.fsv.cuni.cz/FSVTEMP-1058-version1-tz_ipsos_fsv_uk_29_01_2013.docx.

Výzkumy na téma kouření probíhali v Československu od šedesátých let. V roce 1963 kouřilo v ČSSR celkem 1/3 populace mezi 20. a 49. rokem, o pět let později kouřilo 48 % lidí ve věkové skupině 18 – 60 let. Během těchto let se zvýšil i počet kuřáček (ze 7 % na 29 %). Počet kuřáček ve stejné věkové kategorii vzrostl až na 39 % v roce 1973 (Novák, 1980).

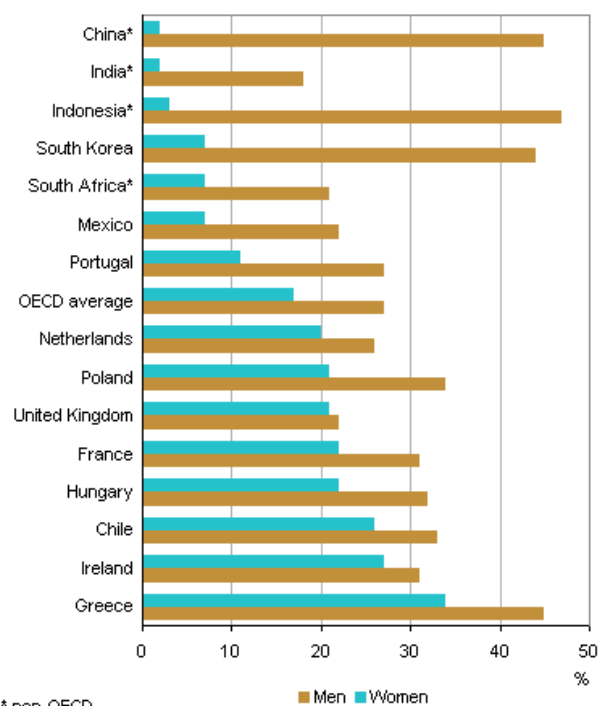
V Británii se ze statistik dozvíme, že v roce 1953 kouřilo 64 % mužů a 37 % žen a v Americe se zvýšila spotřeba cigaret ze 49 kusů na osobu v roce 1900 na 4318 kusů na osobu v roce 1965 (Welshman, In Sander, 2006).

Vzhledem k výzkumům a protikuřáckým kampaním od padesátých let minulého století, je považováno za celosvětovou pandemii (Hrnčíříková a Svobodová, 2005).

Graf Holandského centra pro statistiku ukazuje mezinárodní srovnání kuřáků napříč zeměmi. V Číně, Indii, Indonésii nebo Severní Koreji jsou to z drtivé části muži, kdo kouří. V rozvinutých zemích se procenta mezi pohlavími vyrovnávají. Jak naznačují teorie a vývoj západní společnosti, může se jednat o doposud tradiční postavení žen a jejich rolové očekávání.

I samotné rozdělení na muže a ženy, kteří se na fotografiích objeví, bude jistě zajímavé. Míří se objektivem spíše na muže nebo ženy? Je-li naprostá většina lidí, kteří začali kouřit, děti, budou častým tématem fotografů?

Graf: Procentuální zastoupení kuřáků napříč zeměmi (starších 15 let), 2009

3.5 Sociální závislost

O kouření jako sociální závislosti hovoří Křivohlavý ve své práci na téma Psychologie zdraví (2001). Vyzdvihuje sociální motivaci ve smyslu vlivu okolí na počátek kouření jedince. Jedná se o teorii sociálního učení. Dokládá to poznatky studií, které mluví o navádění a přemlouvání dětí a mládeže ze strany jejich vrstevníků. Mladí si vezmou cigaretu, protože jsou sváděni svým okolím a zároveň v tomto symbolu vidí cestu do jejich favorizované party, skupiny. Cigareta je pak společným tématem, je pořád o čem mluvit, lidé jsou si více jistí, mají větší sebevědomí, zároveň se cítí výjimečně, což až hraničí s rebelií a pocitem dospělosti. A ačkoli je nejdříve vdechování kouře nejdříve spíše nepříjemné, dochází k sociálnímu posílení. Po určité době se však dostaví návyk. Zvyk, který vznikl k sociálnímu posílení je však už samostatný a šíří se i na ostatní životní situace (kdy si člověk zapálí).

Křivohlavý rozebírá kouření i z hlediska přitažlivosti pro jedince, kteří jsou nejistí a jejich pocity mohou být popisovány jako sociální izolace, pesimismus, ztráta naděje, zmanipulovatelnost a snaha o nápodobu. Na sociální závislosti žen i mužů měla vliv reklama a předkládaný obraz nezávislého, zábavného, svobodného jedince.

Dle výzkumů má na kouření a jeho vznik vliv i rodina, ve které člověk vyrůstá. Jedná se o tzv. sociální genetiku. Dle výzkumů bylo prokázáno, že děti, které měly rodiče kuřáky, kouří častěji než děti z rodin, kde rodiče nekouřili (Ipsos, 2013, Kozák 1993). Podobně rizikový faktor je kouření u starších sourozenců (Kozák, 1993).

3.6 Psychická závislost

Sociální závislost jde v ruku v ruce se závislostí psychologickou. Je prokázáno, že nikotin je jako droga se silnou návykovostí. Zároveň s cigaretou přichází mírná euforie, povzbuzení, příliv energie, snížení stresu a úzkosti a zahnání hladu. Pomáhá řešit různé nečekané situace, především stresové, a je součástí životního stylu i příjemných situací. Výhodou je její okamžitý účinek a relativně snadná dostupnost a cena. Do psychické závislosti tedy spadají běžné životní situace, které mají kuřáci spojené s cigaretou a je pro ně typická. Jedná se o cigaretu po jídle, ve stresu, při zkouškách, náročné práci, ke kávě, při telefonátech, k alkoholu. Pokud jde o samotné držení a manipulaci s cigaretou nebo pozorování jejího kouře, jde o závislost psychosociální (Křivohlavý, 2001).

Jak se domnívám, na fotografiích se budou vyskytovat kuřáci spíše v dobré náladě a nikoli ve svých abstinčních stavech. Samotná závislost se asi zachycuje fotografům těžko. Za to spokojení, závislí kuřáci v každodenním světě jim nechávají určitou iluzi, že zrovna teď je fotograf méně vidět. Ať už se kuřáci baví v kolektivu a pokoušejí nebo si zapalují, popíjejí kávu, přemýšlí na lavičce v parku, odpočívají po vojenském útoku.

4. Metodologická část

4.1 Metody a cíl

K analýze sebraných fotografií bylo použito formální metody obsahové analýzy, která je užívána pro interpretaci vizuálních materiálů (Disman, 2002). Tato metoda stojí na četnosti určených vizuálních elementů na jasně definovaném souboru fotografií. Za důležité se považuje právě četnost výskytu v jednotlivých kategoriích. Vhodná je pro série snímků stejných objektů či situací, pro které jsou charakteristické rozdíly a obecné či dobové tendence (Sztompka 2007).

Cílem analýzy je zmapování zobrazení cigaret na fotografiích, nalezení nosných prvků jednotlivých souborů a jejich popsání v jednotlivých kapitolách práce.

4.2 Techniky

Do výzkumného souboru byli zahrnuti fotografové dle seznamu v příloze č. 1. Jednalo se celkem o 249 fotografií. Z nichž bylo vyřazeno 55 snímků lidí, kteří kouří doutník nebo dýmku.

Výběrem jsem se snažil pokrýt fotografy, kteří jsou dobře známí v dějinách fotografie, anebo považuji za důležité je pro výjimečnost jejich práce do výběru přidat. Jsem si vědom, že ve své práci nemohu dosáhnout reprezentativního výběru a nemohu tak zobecnit výsledky práce na všechny snímky kuřáků, které se kdy nafotily. Metoda obsahové analýzy mi však pomůže zorientovat se v takovém velkém množství fotografií a rozřadit fotky na rozumně velké celky, které mohu snadněji a srozumitelněji popsat.

Všechny zařazené fotografie byly očíslovány od 1 do 194. Vzhledem k relativně velkému počtu snímků bylo využito tzv. *samplingu* (Rose, 2007), kdy dochází k náhodnému výběru a soubor se tak může zmenšit. U několika kategorií se tedy vybírala každá druhá fotografie vzhledem k opakování stále stejného námětu fotografií (jednalo o kategorie umělci, reklama u žen).

Po prostudování odborné literatury k tomuto tématu včetně nejdůležitějších směrů dějin fotografie od jeho počátku do devadesátých let 20. století bylo vybráno pět základních kategorií–témat. Po prostudování prvního třídění bylo vytvořeno ještě několik dalších podkategorií. Dbalo se na to, aby kategorie byly vybrány co nejjednoznačněji proto, aby tři posuzovatelé kódovali (třídili) pokud možno stejně.

Stanovené kategorie pro první třídění:

Dítě
Žena
Muž
Detail

Kategorie vzniklé pro druhé třídění:

Muž	Žena	Smíšená kategorie muži a ženy
Počátky	Počátky	Umělci
Reklama	Reklama	Fotografové
Obyčejní kuřáci	Obyčejné kuřačky	Kouř
Dělníci	Symbol	
Okraj společnosti		
Válka		

První kolo třídění ukázalo četnosti a zastoupení v základních kategoriích (tabulka č.1 v části výsledků). Pro kvalitativní popsání základních kategorií bylo vytvořeno 13 nových kategorií. Dohromady bylo následně kvalitativně popsáno 15 kategorií spolu s kontextem, dobou vzniku a zaměřením fotografií. Vzhledem k množství fotografií v jednotlivých kategoriích byly vybrány ty nejzajímavější a nejznámější. Protože se vyskytly vztahy mezi jednotlivými kategoriemi a bylo těžké určit, do jaké kategorie snímek zařadit, byla kategorie *Umělci*, *Fotografové*, *Kouř* a *Detail* tříděna společně pro muže a ženy.

4.3 Výsledky

Do výzkumu bylo zahrnuto celkem 194 fotografií. Výběr byl zvolen dle seznamu fotografií v příloze (viz příloha č. 1). Nejvíce snímků se objevilo v kategorii muž (118) a žena (68). Naopak nejméně bylo fotografií, kde se objevil detail cigarety (3) a dítě (5).

Název kategorie	Počet
Dítě	5
Žena	68
Muž	118
Detail	3
Celkem	194

Celkový přehled tříděných kategorií

Muž	Žena	Smíšená kategorie muži a ženy	Dítě
Počátky	Počátky	Umělci	
Reklama	Reklama	Fotografové	
Obyčejní kuřáci	Obyčejné kuřačky	Detail	
Dělníci	Symbol	Kouř	
Okraj společnosti			
Válka			

4.4 Dítě a cigareta

Na počátku minulého století, kdy dochází k rozvoji amerických měst, jsou na práci do továren najímány kromě dospělých i děti. Ty se objevují na prvních fotografiích. Americký fotograf a sociolog Lewis Wickes Hine se rozhodl začít dokumentovat tehdejší situaci dětí na pracovním trhu a jejich práva v této oblasti. Považoval ji za špatnou a doufal, že fotografie mohou pomoci k sociální reformě v této oblasti. Pracoval tedy jako výzkumník a fotograf pro Národní výbor za dětská pracovní práva osm let a procestoval USA. Na fotografiích, kde mladíci nebo ještě děti kouří, je celkem dobře vidět jejich snahu o nápodobu světa dospělých. Kouření se tu stává symbolem dospělosti.

Podobný námět nacházíme i na fotografii Georga Rodgera, který zachytil dva chudé chlapce v italské Neapoli za druhé světové války.

O dost lépe se mají chlapci z Portland Road v Severním Kenningtonu. Svědčí o tom přinejmenším jejich školní uniformy, kravaty a kapesníčky ve klopách. Moment nápodoby chování dospělých dětmi je zachycen na fotografii Elliota Erwitta, kde má dítě v ústech nezapálenou cigaretu.

Dále byla do kategorie dětí vybrána fotografie Marry Ellen Markové, která v devadesátých letech fotografovala v prostředí speciální školy děti s různými psychickými problémy v Severní Karolíně. Autorka nafotila vůdčí osobu této třídy – Amandu – v jejím přirozeném prostředí, jednoho odpoledne na zahradě za dozoru její matky. Poslední ukázkou je v této kategorii kontroverzní Sally Man s inscenovanou fotografií své vlastní dcery, z projektu: Innocence Lost. V této sérii rozehrává autorka hru symbolů. Dospělost je tu v kontrastu s vnímáním dětství jako času nevinnosti a čistoty. V této sérii však děti kouří, dívají se svůdně nebo tak vypadají jejich pohyby, jsou oblečené jako dospělí nebo mají na sobě doplňky dospělých atd. Podle mého názoru kontroverze její práce je pochopitelná. Společnost od počátku, kdy se rozšířily balené cigarety, neholdovala tomu, aby na fotografiích zvěčňovala děti, a to i v době, kdy reklamy na cigarety byly všude v médiích.

A Sally Mann tohle nepsané pravidlo porušuje, dokonce sama někdy ty fotografie aranžuje. Svleká tak trochu „nevinnost do naha“ a pohrává si s obecnou představou o dětství. Tak trochu jakoby zachycovala fantazie samotných dětí, které chtějí být jako dospělí, chtějí mít krásné šaty, korále na krku a cigaretu v ruce.

Vybrané fotografie

Lewis Wickes Hine, Tough Kids Smoking Cigarettes, 1910

George Rodger, 2 poor kids in Naples, 1944

Roger Mayne, Boys Smoking, Portland Road, 1956

Elliot Erwitt, Honfleur, France, 1969

Marry Ellen Mark, Amanda and her cousin Amy, 1990

Sally Man, Immediate Family, 2001

Závěr

Na všech těchto fotografiích jsou děti v určitém kolektivu. Nejsou to zamýšlení kuřáci hledící do dálky. Na všech fotografiích je patrná snaha dětí o překročení hranice dospělosti. Fenomén kouření je díky průzkumům dobře zmapován a výsledky hovoří o tom, že většina pravidelných kuřáků začala kouřit před 16. narozeninami. V průběhu minulého století se fotografové zaměřují především na samotnou dokumentaci tohoto jevu. Někteří se snahou o nápravu tohoto stavu (Lewis Wickes Hine), jiní spíše používají motiv

kouření jako vyjádření tehdejší atmosféry doby (Elliot Erwitt a George Rodger). Zajímavým odklonem od této linie je pak práce americké fotografky Sally Mann, která záměrně nechává děti „hrát si“ na dospělé.

4.5 Muži

4.5.1 Počátky

V obsáhlé kategorii mužů s cigaretou najdeme vojáky, dělníky, gangstery, kovboje, umělce i samotné fotografy. Všechny skupiny jsou podrobněji popsány v dalších podkapitolách.

Oproti ženám měli muži značnou výhodu. Žvýkáci tabák, dýmky či doutníky si muži dopřávali, až na určitá dočasná zákonná omezení s vysokými tresty, od 16. století. Byla to především dostupnost a cena balených cigaret, která obrátila zastoupení cigaret na trhu ve svůj prospěch. Ještě než se tomu tak stalo, připomenu dobu „klasiky“ dvěma fotografiemi, přestože jinak jsem doutníky a dýmky z práce vyloučil.

Na prvních fotografiích, kde se objevuje kouření jako takové, najdeme pány spíše s doutníkem nebo dýmku. Ukázkou může být portrét Františka Drtikola či Constanta Puyota ze začátku minulého století. Jedná se spíše o výjimky, na kterých fotografové přímo nekouří, ale alespoň doutník či dýmku drží v ruce. Cigarety se na fotografie dostaly až po jejich rozšíření díky vzniku továren na balené cigarety.

Vybrané fotografie

Felixe Nadara, Constant Puyot, okolo 1890

Jan Langhans, František Drtikol, okolo 1900

4.5.2 Dělníci a cigareta

Od konce 19. století se začala šířit obliba velice levných, balených cigaret. Svoje konzumenty našly cigarety mezi nižší třídou. Byli to především mladí muži, kteří vstupovali do svých prvních zaměstnání ve městech. Většinou se jednalo o dělníky z továren, na stavbách. Výjimkou nebyly ani děti, které v té době v USA také pracovaly. Jednalo se většinou o odvětví sekundéru, které bylo potřeba k „burácejícím“ a rozvíjejícím se městům západního světa.

Dělníci v ocelářství jsou fotografií Artura Rothsteina, kde se zdařile potkává dýmka s cigaretou. Cílem série bylo však zachytit život dělníků pro americkou Farm social administrativ (FSA), která v této době usilovala o lepší životní podmínky. Ruseel Lee se věnoval rovněž jako Rothstein práci pro FSA a nafotil oslavu pracovníků v dolech a svátek práce v Coloradu.

Obdobně nepříjemné životní podmínky uvidíme na fotkách Walkera Evanse. Evans dokumentoval chudinské čtvrti amerických velkoměst za účelem zlepšení podmínek, ve kterých zde lidé žili. Jeho fotografie zachycují nejrůznější prostředí od hospod, po ulice a byty přistěhovalců. Ukázkou je otec rodiny během krize 30. let v Americe v Alabamě. „Krise nekriže“, na nejlevnější cigarety peníze byly.

Ben Sahn fotografoval život 30. let v Tennessee a ukázal i obchodní cestující s léky. Byla to spíše jakási show s možností nákupu „zaručených léků s recepty od amerických indiánů“. Na tomto snímku je představena cigareta jako běžná součást životního stylu zdejších obyvatel.

A cigarety najdeme i na fotografii, o jejíž autorství se vedly spory a byla nakonec připsána Charlesu Ebbetsovi. Dokumentuje stavbu Rockefellerova centra v New Yorku v roce 1932. Opět se tu ukazuje kouření jako součást společenského života ve volných chvílích při obědové pauze.

Podíváme-li se na tuto skupinu pozorně, jako první nás napadne, že se jedná o svět mužů. Ženy na lodích s cigaretou, doutníkem či dýmkou opravdu neuvidíme. Těžko hledat ženu na traverze Rockefellerova centra. Povolání námořníků, dělníků, stavbařů byla v této době doménou mužů a dovolují si tvrdit, že doposud jsou.

Muži kouří ve skupině a většina fotografií je v rámci širší společnosti. V archivech najdeme fotografie „na první pohled osamělých a zasněných kuřáků“, důležité je si ale uvědomit, že dělníci málokdy pracovali na stavbě mrakodrapu či v továrně sami. Pokud jsou na fotografiích jen jako jednotlivci, patrně za fotografem stojí ta početná skupinka, což dokládají i celé série fotografií z těchto prostředí.

Zajímavým doplňkem mužů z této doby je pokrývka hlavy. Ať to je čepice, bekovka, rybářský klobouk. Nikdy nechybí. Patrně to bude tím, že bekovky byly nepostradatelným doplňkem dělníků v továrnách (proto je nosili i děti a mladíci), stejně jako u rybářů klobouk.

Vybrané fotografie

Francis Frith-Sheringham, Fishermen, 1906

Frank Meadow Sutcliffe, Fisher Folk (Whitby Fishermen), 1885

Charles Ebbets, Lunch at top a Skyscraper (New York Construction Workers Lunching on a Crossbeam), 1932

Walker Evans, *Alabama sharecropper family during the Great depression*, 1929

Ben Shahn, *Medicine Show*, 1935

Arthur Rothstein, *Steelworkers*, 1938

Russell Lee, *Miners at Labour Day Celebration in Silverton, Colorado*, 1936

4.5.3 Okraj společnosti a cigareta

Skupině nazvané *Okraj společnosti* dominují muži. Na fotografiích uvidíme představitele relativně uzavřených subkultur nebo skupin, jako například hráče pokeru, migranty, gangy, uživatele drog, homosexuály, obyvatele newyorských čtvrtí jako *ChineTown*, *Jižní Bronx* nebo *Harlem*. Kouření je tu většinou kolektivní záležitostí, kuřáci nejsou sami. Fotografie jsou většinou součástí série, která se snažila o autentické zachycení života těchto subkultur. U Larryho Clarka se jedná dokonce o autobiografii jeho života v Tulze, o níž se vyjadřoval tak, že nechtěl vystupovat jako dokumentarista, ale byl přímo účastníkem komunity⁶. Jeho snímek focený z bezprostřední vzdálenosti, kdy si muž vychutnává cigaretu a zároveň mu na břicho leží dítě, které se kouká přímo do objektivu, šokuje určitým nezájmem a lhostejností mladého muže k dítěti. Vždyť přeci dítě bývá tou hlavní starostí, tomu, čemu je věnována často ta největší pozornost. I další jeho snímek, kdy si mladá polonahá žena nechává píchnout drogu, zářící svou autenticitou a blízkostí. Světlo muži tvoří stín na zádech a celkově navozuje příjemnou atmosféru. Charles Harbutt nafotil pro změnu pracující migranty z Portorika v Glassboro v New Jersey. Na fotografiích jsou

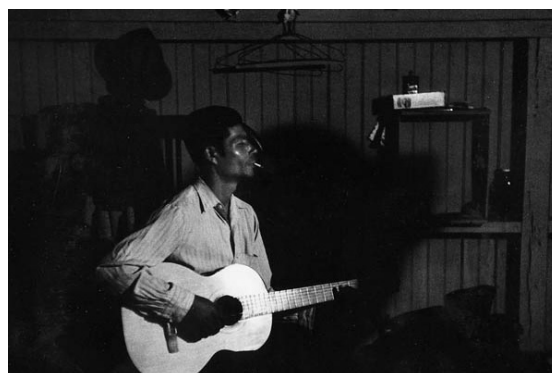
6 Larry Clark. Larry Clark, Tulsa. larry-clark.net. [online]. 4.5.2010 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://larry-clark.net/tulsa.html>

během jejich volného času, kdy odpočívají, vzpomínají a přemýšlí. Díky Henri Cartier Bressonovi mohli lidé nahlédnout do slávou opředeného Harlemu. Tématu života homosexuálů se věnoval Anthony Friedkin a na jeho snímku vidíme mladého Rick Dana, jak si připaluje cigaretu. Skvělá kompozice tohoto snímku, která zachycuje v popředí muže s cigaretou a zároveň je v zadu vidět tak trochu opuštěné auto. Nechává diváka přemýšlet, co se v tom autě dělo nebo děje. Opuštěné parkoviště spolu s bílým pozadím jako by navozovali iluzi nekonečnosti a bezčasovosti. Z druhé strany „barikády“ jsou fotografie Jill Freedmanové ze zákulisí policejních zátahů, stanic a výslechů. Jejich brutalitu dokumentuje fotografie, kdy se dostáváme doslova dovnitř situace. Tam, kde ještě nezaschla krev, a nikdo neposbíral rozsypané cigarety. Mužský svět podtrhují sportovní zápasy, karetní kluby, svět v ulici (oproti ženskému domácímu světu), policejní uniformy, společné obědy gangů.

Vybrané fotografie

Bert Hardy, Chinatown, Liverpool, 1942

Charles Harbutt, Migrant Farmer with Guitar Glaaborg, 1957

Larry Clark, Tulza series, 1971

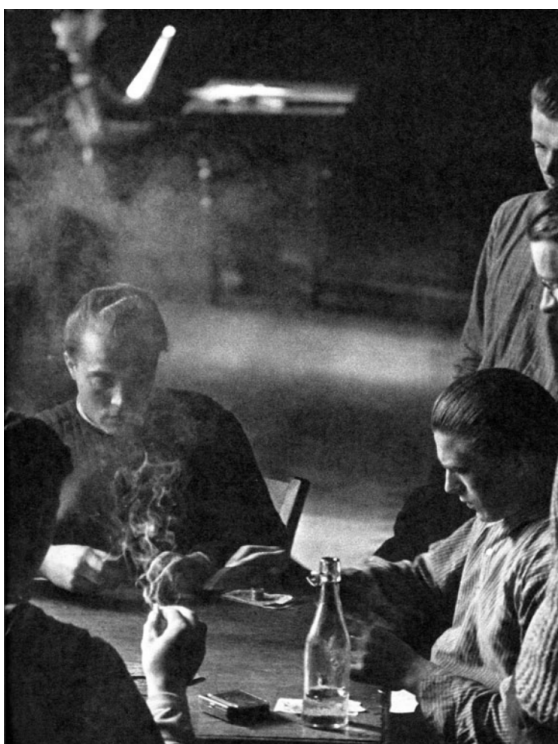
Bruce Davidson, Brooklin Gang, 1959

Henri Cartier Bresson, Harlem, 1947

Anthony Friedkin, In the Middle, 1960

Zdenek Tmej, Evening Game, 1940

Jill Freedman, Street Cops, 1970

4.5.4 Válka a cigareta

Samostatnou skupinou fotografií, kde najdeme kuřáky, jsou reportážní fotografie vojáků. Přeb první a druhou světovou válku, po válku ve Vietnamu, válku v Bosně a Hercegovině, všude se cigareta stala častým doplňkem lidí v zákopech, bažinách, bojových letadlech. I v roce 2005 byl, dle výzkumu amerického lékařského institutu IOM, počet kuřáků v americké armádě stále vysoký (1/3 armády v porovnání s 1/5 běžné dospělé populace). Spotřeba od osmdesátých let klesala až do roku 2005, kdy se do výsledků promítly války v Iráku a Afghánistánu. Dle výzkumů je dokázané, že pokud se vojáci vrací z války, kouří jich dvakrát víc než těch, kteří v ní nebyli.⁷

7 Týden. www.tyden.cz: Zahraničí. [online]. 31.8.2009 [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/zbavit-se-koureni-v-americke-armade-tezko_136450.html#U3izqtj_uSo

Vybrané fotografie

Autor neznámý, angličtí a němečtí vojáci kouří spolu, 24. 12. 1914 příměří u Yper

David Douglas Duncan, Korean War, 1950

David Douglas Duncan, Lance Cpl. Ernest Delgado, 1968 Vietnam

Larry Burrow, soldier at Khe Sahn, Vietnam, 1968

Gilles Peress, Bosnia, 1995

Georg Rodger, Denmark, 1945

Robert Capa, *An American Soldier Selling a Watch To a Russian Soldier*, 1945

Mark Redkin, *Partyzán*, 1940

Fotografie z první světové války dokumentují i její počátek, tedy první Vánoce od jejího zahájení. Dle Dailly Mirror z té doby a dopisů vojáků z fronty se právě v tento sváteční čas odehrála nestandardní situace, kdy němečtí a britští vojáci oslavili Štědrý den společně. Museli tedy opustit zákopy a setkat se na neutrální půdě, kde si vyměňovali knoflíky a čepice jako suvenýry, hráli fotbal, připalovali cigarety. Oba tábory totiž dostaly vánoční balíček od svých tehdejších panovníků, ve kterém nechyběly cigarety, alkohol a čokoláda nebo jídlo. Němci dostali navíc i vánoční stromečky, kterými ozdobily svoje zákopy. Podle dochovaných svědectví si začali zpívat i koledy⁸. Toho si všimla druhá strana a následně se domluvili na dočasném příměří. Právě z těchto okamžiků vzniklo několik skupinových fotografií, kde sdílení cigaret demonstruje „sílu okamžiku“.

I na fotografiích z druhé světové války od válečného reportéra Davida Douglase Duncana najdeme kouřící vojáky. Fotografie nejsou pouze dokumentační, ale opět jsou na nich zachyceny silné příběhy. Především se jedná o kontrast relativní chvíle klidu a pohody, kdy jsou v popředí zachyceni kouřící vojáci, a pozadí, kde už kouř není z cigarety, ale z válečného běsnění, výbuchů a hořící krajiny. Silné jsou i jeho portréty jako například vojáka s helmou, na které má nápisy „*Battle fatigue set in long ago for most the men a Can you die it?*“ a kde si odškrťává měsíce strávené ve válce a zachycená je i jeho krevní skupina.

Dalším válečným reportérem, který zachytil situace války, tentokrát ve Vietnamu, byl Larry Burrows. Ten strávil ve válce ve Vietnamu devět let a zemřel tragicky i se svými přáteli, novináři, při zřícení vrtulníku nad Laosem. Na jeho fotografii je ukázán raněný voják, patrně otřesený nebo v nějakém šoku s cigaretou v ruce a nepřítomným výrazem. Navozuje výraz, že právě umírá.

8 Leona Šlajchrtová. idnes.cz. www.idnes.cz: Zprávy. [online]. 24.12.2010 [cit. 2014-05-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/hej-anglani-proc-nevylezete-aneb-jak-vanocni-koledy-prerუსily-valku-11y-/zahranicni.aspx?c=A101221_134817_zahranicni_btw

Fotografii z pozdějších vojenských konfliktů představuje Gilles Peress a jeho bosenští vojáci, kteří si vychutnávají chvíli klidu během útoku Srbů na město Mrkonjic Grad. Fotografie je jedna z mála, na kterých jsou zachyceni vojáci při zjevně zábavném rozhovoru a kdy opět cigareta funguje jako rituál proti zahrnutí stresu.

Dobrou náladu vojáků zachytil ještě Robert Capa na své fotografii, kdy americký voják prodává své hodinky ruskému, kouřícímu vojákovi. Oba jsou v dobré náladě, válka je u konce, kouří se v klidu. Cigareta podtrhuje uvolněnou atmosféru obchodu, který by před pár měsíci nebyl vůbec možný.

I fotografie Georga Rodgera, kdy zachytil britské vojáky při sbírání zbraní, charakterizuje uvolněná atmosféra při odevzdání zbraní v kontrastu s jejich obrovským množstvím.

Kouřící vojáci jsou doménou reportážních fotografií válečných konfliktů. Situací, kde by byla hlavním tématem cigareta, najdeme pomálu. Většinou dokresluje určitý příběh nebo situaci, kterou by ve válce nikdo nečekal. Vždyť přeci válka je o tom, že se bojuje, nikoli odpočívá, zamyšleně hledí do dále, natož aby se smálo nebo na něco čekalo. Nejedná se o zinscenované situace, vojáci a jejich spotřeba cigaret je například u Američanů oproti běžné populaci známá a kouření všude ve válkách fungovalo pro vojáky jako katalyzátor stresu.

4.5.5 Reklama a cigareta

Co se týče reklamní fotografie, najdeme v této kategorii asi dva nejsilnější proudy. Ten první je elegantní muž s cylindrem či s perfektním účesem, ve smokingu či fraku, v rukavičkách, s motýlkem a kapesníčkem v klopě. Jedná se převážně o období do padesátých let 20. století.

Jako modely byly vybírány často herci, jako na ukázce dvojice fotografií od Edwarda Steichena. První z nich využívá hru stínu, kdy se „aura“ herce line do prostoru. Na druhé fotografii zas sledujeme dokonalost ve všech detailech, oblečení, účesu, náramku včetně prstenu a pozice ruky, která drží cigaretu.

Zatímco u žen reklama pracovala se vztahem žena-krása-elegance-štíhlost-cigareta, ve světě mužů bychom našli od padesátých let minulého století vzorec-muž-lovec-zabezpečitel rodiny-tvrdá práce. Alespoň tak byl zvolen obraz reklamní kampaně na cigarety Marlboro, kovboje jako novodobého hrdiny či „rytíře na koni“. Muž tu figuruje jako velká a jedinečná osobnost. Jelikož se tento model ukázal jako marketingově velice úspěšný, bylo vytvořeno na desítky fotografií Marlboromana – toto označení mělo sku-

tečně evokovat jedinečnost, pocit mužnosti s určitým drsným a svůdným podtextem. Ostatní výrobci tento model v obměnách také používali. Vzhledem k omezování reklamy na cigarety po celém světě se časem začal kovboj vytrácet a nahrazovala ho jen krásná a živočišná příroda nebo koně v pohybu.

Původní portrét kovboje však vytvořil pro časopis *Live* Leonarda McCombe v roce 1949. Až o několik let později byl tento námět zpracován reklamním agentem Leo Burnettem a fotografem Richardem Princem. Podobný, ale nikoli tak silný vliv reklamy najdeme například ve Francii se značkou *Gauloises*, kterou kouřil Jean-Paul Belmondo i Pablo Picasso a další známí umělci.

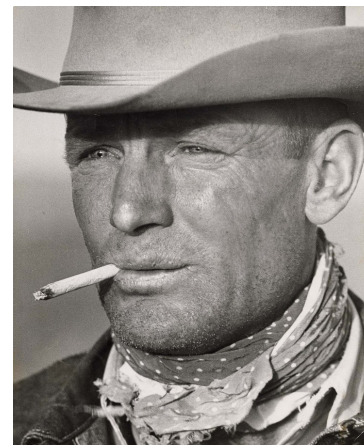
Vybrané fotografie

Edward Steichen, Leslie Howard, 1932

Edward Steichen, Rudolf Valentino, 1926

Leonarda McCombe, Portrait of Texas Cowboy Clarence Hailey Long, 1949

4.5.6 Obyčejný kuřák

Poměrně velkou skupinou, oproti ženám v té samé kategorii, se ukázaly být fotografie každodenního života. Tedy fotografie, kde se nikdo nestylizuje, neobléká do okázalých obleků nebo naopak nestojí v zákopech. Ukázky pozorování běžného života a hledání její poetiky najdeme napříč kontinenty (Robert Doisneau, Marc Riboud, Gilles Caron, Jindřich Štreit, Pavel Dias, Roy DeCarava, Thomas Hoepker...)

Do výběru jsem zařadil fotografii z cyklu *Café Lehmitz* od Ed van der Elskena, snícího muže nad plakáty žen od Roberta Doisneau. Z českých autorů se objevil Jindřich Štreit a Pavel Dias se svým autobusovým nádražím.

Vybrané fotografie

Ed van der Elsken, Gertrud, Toni and Marlene, Anders Petersen ze série Café Lehmitz 1967-1970

Jindřich Štreit, Arnoltice, 1988

Robert Doisneau, Creatures de Reve, 1952

Pavel Dias, Zlín, 1958

Závěr

Stěhování velkého množství lidí do rozvíjejících měst, kde vznikaly továrny a rostl průmysl, bylo prostředí, kam mířili i reportážní fotografové. Dělníci si balené cigarety zamilovali, a to nejen pro jejich dostupnou cenu. Na fotografiích se tak objevuje autentický život ulice, továren, staveb a přístavů.

Velkým „světem mužů“ s cigaretou jsou válečné konflikty. Snímky jsou někdy šokující, někdy veselé, zamyšlené a jindy plné nečekaných příběhů.

I v průběhu 20. století do prostředí přistěhovaleckých čtvrtí, migrantských ubytoven, ka-retních heren či do chudých rodin mířili reportéři a zachycovali zdejší atmosféru doplněnou cigaretou.

Zajímavý je „zrecyklovaný“ nápad vizionáře a odborníka na public relations Leo Burnetta, který spolu s fotografem Richardem Princem přefotil texaského kovboje od Leonarda McCombeho. Reklamní kampaň s kovbojem vydělala přes miliardy dolarů. Protipólem je svět filmových herců a modelů třicátých a čtyřicátých let „v rukavičkách a s cylindrem“ ve stylizovaných pózách dokonalých gentlemanů s cigaretou.

Velkou skupinou zůstávají normální kuřáci, kteří spolu s cigaretou jen tak „plují životem“ a nacházíme je v jejich přirozeném prostředí.

4.6 Umělci a cigareta

Fotografie umělců, především herců a hudebníků jsou plné elegance, zamyšlení a cigaret. Ať už to byly portréty Edwarda Steichena, Yousufa Karsche, nebo Cecil Beaton, najdeme na nich zdravě vypadající, silné, upravené či elegantní herce. Motýlek, kravata, oblek, třpytky, šál, černé koktejlk, cylindr, klobouk, květina v klopě – je mnoho drobností této doby, které se na portrétech herců či hudebníků najdou. To, co se vyskytuje na velkém množství fotografií, je však v této době cigareta.

Počátky tradice v zobrazování hvězdy stříbrného plátna s cigaretou můžeme hledat ve výmarských filmech a později v holywodských filmech noir (Noah Isenberg in Sander, 2006).

Vzhledem k tomu, že byl od třicátých let filmový průmysl v úzkém kontaktu s tabákovým průmyslem, je tento důsledek lehce vysvětlitelný. Cigareta byla skvělý herecký doplněk. Přes cigaretu šlo vyjádřit nervozitu, zamyšlenost, rozpačitost, nerozhodnost, hněv i touhu. Byla to nepostradatelná filmová rekvizita. Filmy vytvářely kulturní a společenské normy a zároveň zobrazovaly ty, které se v běžném životě objevovaly, rovněž produkovaly styl a záliby. Vznikly dokonce seznamy situací, při kterých všech se dá ve filmu kouřit. Jako v práci zakladatele public relations Bernayse pro American Tobacco (Brandt, in Sander, 2006). Některé herečky se staly tváří známých kuřáckých firem. Motiv společného připálení najdeme na fotografiích s Gregory Peckem i Oldřichem Novým. Obdobně tomu bylo i mezi hudebníky. Známé je kupříkladu kouření mezi jazzovými skladateli. Na fotografii od Boba Morelanda je Louis Armstrong zachycen při hře na trumpetu se svou oddanou přítelkyní-cigaretou.

Zajímavou a hravou odbočkou je portrét od Philippa Halsmana z roku 1949, na kterém Jean Cocteau prostě nic „nestíhá“, je skoro až otrokem věcí, které jsou mu typické: psaní, kouření, stříhání filmů.

A posledním zařazeným snímkem v této kategorii je fotografie Jeana Paula Sartra z roku 1946. Na fotografii byl filozof a spisovatel původně s cigaretou. Kvůli zpřísnujícím se zákonům francouzské antitabákové legislativy byla ale cigareta vyretušována, aby mohla být fotografie použita na knihu o něm samém. Tento fakt vyvolal velkou diskuzi nad tím, kam až zákon může jít a kam sahají osobní práva jedince.

Reklama podporovala vytváření dojmu, že kouření je nezbytná součást nezávislých a elegantních lidí. Cigareta se stala symbolem masové kultury, a to především proto, že pro nejrůznější lidi může znamenat všechno možné, byla tedy dokonale pružná, co se týče významu. Jaký vliv mělo zpřísnění zákona na zobrazování cigaret ve Francii, jasně demonstruje případ retuše cigarety na snímku Jeana Paula Sartra pro jeho vlastní knihu.

Vybrané fotografie

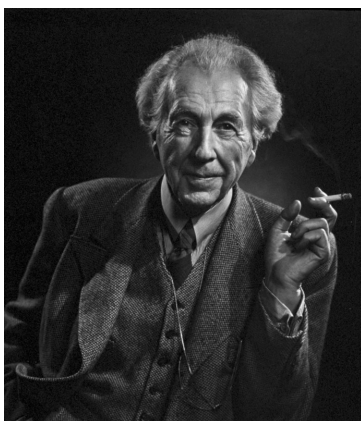
Yousuf Karch, Joan Crawford

George Hoyningen-Huene, Marlene Dietrich

Yousuf Karch, Humphrey Bogart

Yousuf Karsh, Frank Lloyd Wright

Dennis Stock, James Dean, 1955

Gregory Peck a Ava Gardner, z filmu The Snow of Kilimanjaro, autor neznámý

Oldřich Nový a Adina Mandlová, 1939, autor neznámý

Bob Moreland, Louis Armstrong, 1957

Philippe Halsman, Jena Cocteau, 1949

Boris Lipnitski, Jean Paul Sartre, 1946

4.7 Fotografové a cigareta

Shromáždil jsem celkem i velké množství fotografií autorů, jejichž fotografie jsem zahrnul do výzkumu. I mezi nimi jsem našel fotografie, kde jsou oni sami zachyceni s cigaretou. Nejsou to nějaké výjimečné fotografie, které vešly do historie fotografie. Najdeme tu momentky, stylizované portréty i autoportréty. Za povšimnutí stojí jistě autoportrét Frances Jonhstonové z roku 1896. Ta nás do svého světa nechává nahlížet o mnoho více. Fotí se totiž ve svém prostředí, vybírá si předměty, které má sama v ruce (půllitr a cigaretu), poodhaluje nohy až ke svým kolenům. Na policiče má několik portrétů lidí, kteří vypadají, jakoby ji pozorovali. Ona sama hledí zamyšleně do ohně krbu. Tak trochu jako by to naznačovalo koloběh života. Z cigarety, kterou kouří, zbude popel, stejně jako ze dřeva v krbu. To co zbude po ní, bude možná další fotografie na policiče, která se bude dívat na další generaci.

Tento postřeh, že kouřili i ti za fotoaparátem, zajímavým zůstává. Někdo by mohl začít spekulovat, že námět cigaret je pro samotné kuřáky přitažlivější než pro nekuřáky. V této práci však není prostor na podrobné zkoumání této zajímavosti. A tak zůstaňme u domněnky, že fotografové, kteří se pohybovali na okraji společnosti, ve válečných konfliktech, ve světě módy či filmu měli zkrátka stejné návyky jako objekty jejich zájmu.

Vybrané fotografie

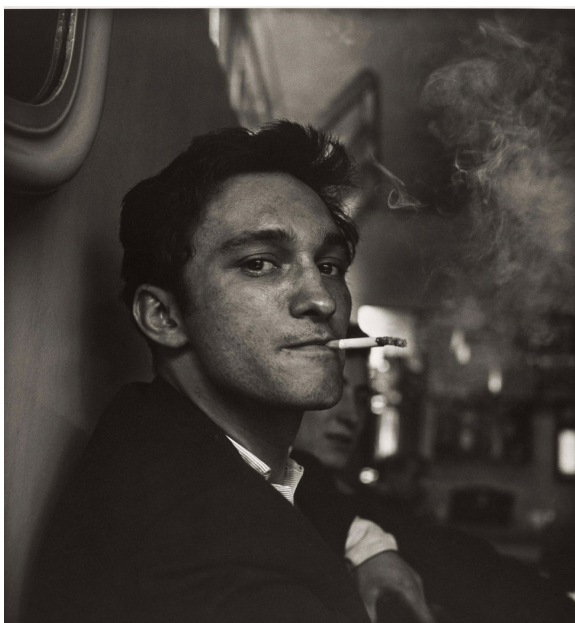
Charles Harbutt, autor neznámý

Edward Steichen, autoportrét

Georg Rodger, autor neznámý

Donald McCullin, autoportrét

Walker Ewans, autor neznámý

Charles-Ebbets, autor neznámý

George-Hoyningen-Huene, autor neznámý

Frances Benjamin Johnstonová, autoportrét cca 1896

4.8 Ženy a cigareta

4.8.1 Počátky

Poměrně dost fotografií se objevilo v kategorii žen s cigaretou. Mezi první můžeme zařadit Roberta Demachy a jeho dámu se slamákem (*Femme dans un canotier*) z roku 1899. Na této fotografii zaujme lehká siuleta obličej, za kterým se schovává tmavý černý oblak s okem. Snímek působí docela dost surrealisticky. Jako kdyby se skrz cigaretu vypařoval obličej dámy. Dále byl vybrán autoportrét fotografky Frances Benjamin Johnstonevé nebo fotografie „klauna v sukních“ Evetty Matthews od Constanta Puyo z roku 1895. Na ní zcela beze smyslu leží dáma s kloboukem na hýždích a vyfukuje kouř proti malé panence, která má ten samý klobouk na hlavě. Obě leží zároveň na kožešině medvěda. S tím, že pozadí se záclonou se již nevešlo na celou délku snímku. Ačkoli dáma na obrázku je v té době známý klaun „v sukních“, snímek mi připomíná atmosféru filmů Davida Lynche a působí lehce tajemně s kapkou podivného humoru.

Fotografie neznámého autora z roku 1900 je poněkud odvážnější a zachycuje nahou modelku Miss Jean Juillu kouřící cigaretu. Toto téma se stávalo v této době čím dál víc oblíbené, a to díky pohlednicím. Ty byly určeny především k diskrétnímu prodeji v obchodech nebo u pouličních dealerů anebo byly publikovány většinou anonymně v rámci

knih pro umělce, malíře a vědce. Fotky pro ně měly být studijním materiálem, a tak mělo být ospravedlněno, že v nich vychází (příkladem může být francouzský časopis *L'Étude Académique* z let 1904–1914, který vydávala technická knihovna v Paříži).⁹

Ze známých autorů se těmto motivům však otevřeně rozsáhleji nikdo nevěnoval. V literatuře, v kresbách a karikaturách námět ženy kouřící cigaretu najdeme poměrně hojně (např. Van Gogh, žena v kavárně *Le Tamburin*, 1888, Alfons Mucha, *Job*, 1896). Zajímavé je i spojení žen na krabičkách doutníků nebo cigaret. Tam se objevují všemožné národnosti a pro Evropany exoticky vyhlížející ženy–dámy byly vybírány dle země původu tabáku: Turecko, Indie, Kuba, Afrika, Španělsko (Mitchell, 1991). V naprosté většině, jak uvádí jinde Mitchell (1992), se však na těchto obrázcích nekouří.

Vybrané fotografie

Roberta Demachy, Femme dans un canotier, 1899

Constanta Puyo, Evett Matthews, 1895

Modelka kouřící cigaretu, Miss Jean Juilla, autor neznámý, 1900

4.8.2 Reklama a cigareta

Velké množství fotografií najdeme v reklamě na módu. Za modelky byly dříve často vybírány herci a herečky nebo jinak významné osobnosti. To ilustruje příklad fotografie s Peggy Guggenheimovou od Mana Raye z roku 1923. Dáma tu pózuje v šatech a turbanu z ateliéru Paula Poireta. Jejím doplňkem je špička s cigaretou.

Zařazena sem byla i další známá fotografie Marlene Ditrichové od Richarda Avedona pro módní časopis *Harper's Bazaar* plná luxusu a drahého zboží. Další ukázkou jsou módní fotografie švédské topmodelky Lisy Fonssagrivesové od Wiliama Kleina z roku 1958, kde je už větší práce s detailem kouře. Patrně díky tomu, že se jedná o reklamu na klobouky, tudíž je zvolena forma portrétní. Více příběhu najdeme v módních fotografiích americké

9 Grace La Rock and Helmut Schmidt. Vintage Postcards of the Belle Epoque. <http://www.helmut-schmidt-online.de/>: Boudoir Cards. [online]. ©2013 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.helmut-schmidt-online.de/Boudoir-Cards/bc-french-postcards.html>

fotografky Lillian Bassmanové. Tam už modelka rozehrává flirt s mužem, který jí připaluje cigaretu a jehož stín působí, jako by tam bylo mužů více. Hru linie, tvarů, geometrických obrazců a optických klamů najdeme zase v práci Irvinna Penna. Nejzajímavější fotografie se zdá být ta, která nabízí zajímavou perspektivu focenou přes láhev vína. Jako dokonalá trojice elegance působí práce Horsta P. Horsta v podobě reklamy na diamantové hodinky spolu s rukavicemi a cigaretou. Na fotografiích Horsta P. Horsta se objevuje ikona módy Coco Chanel v opět luxusním a dokonalém sofa včetně luxusních módních doplňků.

Guy Bourdin na svých barevných fotografiích umístil hned tři kouřící dívky dohromady ve stejných barevných pastelových odstínech. Všechny tři jsou tak trochu zamýšlené, avšak s výrazným a nepřírozeným líčením, tak trochu navozují atmosféru neživých bytostí. Na snímku je tedy něco surrealistického, lehce provokativního. Dalším specialistou na hru s linií, křivkami, geometrickými tvary a exotikou je Sergej Lutens, jak dokumentuje jeho reklamní fotografie androgynní osoby s dokonalým a neotřelým střihem vlasů, oblečením i líčením.

Vybrané fotografie

Man Ray, Peggy Guggenheim in Poiret Gown, 1925

Horst P. Horst, Bracelet with Diamond Watch, 1935

Horst P. Horst, Coco Chanel, 1937

Irvin Penn, I Am On My Vacation, 1944

Richard Avedon, Marlene Dietrich, 1955

William Klein, Lisa Fonssagrives, 1958

Guy Bourdin, Beauty, 1966

Sergej Lutens, L'Esprit, 1980

4.8.3 Opravdové kuřačky

Ze sesbíraných materiálů jsem vyčlenil podkategorie „opravdových kuřaček“. Zatímco v módní fotografii či u kategorie herců je cigareta na fotografii většinou inscenovaná, na fotografiích v přirozeném prostředí nebo v situacích běžného života je to autentický doplněk zachycené osoby.

Dokonalé róby, klobouky a fotografie pro módní časopisy střídají fotografie střídmější, bez doplňků a luxusního prostředí. První z nich uvádím francouzského fotografa Jeana Morala. Fotografie zachycuje kouřící dívku, kde jde o zaznamenání atmosféry a soukromého vychutnávání cigarety. Jde o celkem oblečenou, nenalíčenou dívku než o samotný produkt módního průmyslu. Podobně, ale asi z větší tíží, si vychutnává cigaretu barmanka ve třicátých letech minulého století v Americe od Carla Mydansa.

S takovým přístupem se setkáme u Tonyho Ray-Jonese, který pracoval na autentickém zobrazování volného času Britů. A to proto, že se domníval, že je v něm něco specifického, co brzy zanikne Amerikanizací. Mezi lidmi, v ulicích a na cestách fotografoval i Bert Hardy. Na jeho snímkách se objevují kouřící prostitutky na noční ulici v Barceloně. Momentku vystihující atmosféru baru najdeme u Ed Van der Elskena. Na jeho fotce najdeme i postaršího Edwarda Steichena. Za subjektivní dokument se dá považovat práce Bernarda Plossu, na kterém je zachycena jeho žena s cigaretou.

Fotografii mladé matky s cigaretou zachytil Jaroslav Kučera. Portrét kouřící dívky udělal i Václav Jírů v roce 1932. Opět fotografie vypadá přirozeně, neinscenovaně s velkým světlem, které jde dívce do tváře a která mhouří oči. Fotografie kuřaček najdeme i na fotografiích Bohdana Holomíčka z roku 1976, které zachycují uvolněnou a přesto slavnostní atmosféru na chalupě Václava Havla. Civilní snímek Jitky Válové je od Jaroslava Kučery a představuje malířku v pro ni typické póze s cigaretou. Fotografii jsem zařadil pro zachycení upřímnosti a skromnosti malířky.

Vybrané fotografie

Carl Mydans, Barmaid in Freer Texas, 1937

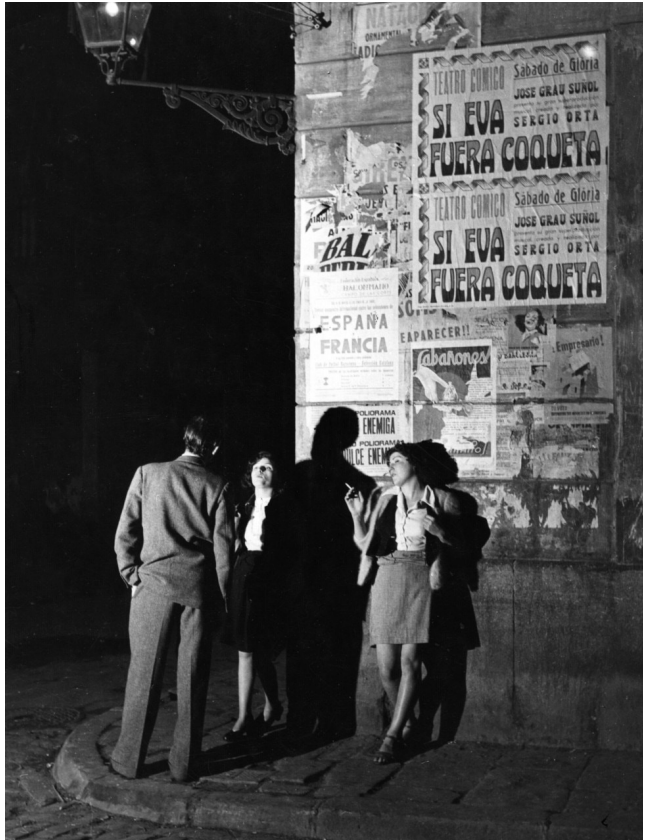
Tony Ray-Jones, Lady's day, 1967

Ed van der Elsken, Ata Kando and Edward Steichen, 1953

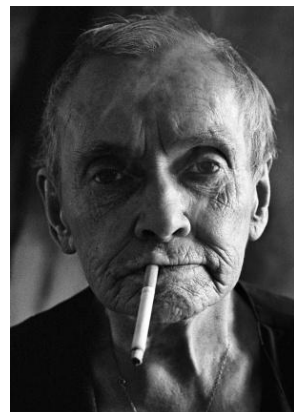
Bernard Plossu, Françoise, 1986

Bert Hardy, Barcelona a City in Ferment - Two prostitutes, 1951

Tom Palumbo Jean Moral, Femme a la cigarette, 1930

Jaroslav Kučera, Jitka Válová

4.9 Symbol – hra významů

Během první světové války se ženy pustily do zatím spíše mužských profesí. Neskončily jen u toho. Začaly nosit kalhoty, zkrátily si vlasy a změnily účesy, věnovaly se více sportu a začaly také více kouřit. Stále více žen začalo používat cigaretu jako zbraň proti tradičním představám o ženách a jejich chování. Dámy tak začaly následovat pány do kuřáckých klubů a do prostoru vyčleněným pro kuřáky, kde pomalu probourávaly zažité konvence (Brandt, 1996).

V té době probíhalo v Americe hnutí za volební práva žen. Ve dvacátých letech probíhaly pochody žen, kterým šlo o rovnoprávnost pohlaví ve veřejném i soukromém životě. Jak ukazují fotografie kouřících žen – účastnic Velikonočního průvodu New Yorkem. Cigarety měly symbolizovat právě onu svobodu, byly dokonce nazvány pochodněmi svobody. Dámy s rukou nad hlavou odkazovaly k soše Svobody a zároveň byly cigarety v rukou žen jako typický pánský doplněk. Zajímavé je, že tyto cigarety se v rukou žen ocitly pod přesně naplánovaným scénářem M. Bernayse, který byl v té době zaměstnán pro American Tobacco a systematicky pracoval na zvýšení počtu kuřáček v populaci Ameriky.

Přestože není úplně dokazatelné, proč se kouření u žen stalo tak populární, existují důkazy o promyšlené práci na cílové skupině kuřáček ze strany tabákového průmyslu, který propagoval cigaretu ve spojení s myšlenkami o nezávislé a silné ženě. Kouření splňovalo sociální kontakt, mělo styl, bylo módní a ženské.

Fotografem, který pracoval se symbolem cigarety, byl o dost později Helmut Newton. Na jeho fotografiích jsou ženy často stylizovány do mužských rolí včetně módních doplňků a zahrává si tu se stereotypem obou pohlaví. Pracoval i s tematikou doutníku, jakožto symbolu mužnosti, úspěchu a bohatství. Obdobné téma najdeme i u Jana Saudka, na jehož fotografii jsou dvě ženy. Jedna z nich kouří. Obraz navozuje dojem, že se jedná o partnerky a cigareta může vyjadřovat dominantnější osobu ve vztahu.

Téma doutníků ve fotografii je rovněž velice zajímavé, ale do bakalářské práce se již nevejde. Po prostudování desítek fotografií, které jsem ale během práce zhlédl, se mi jevílo zajímavé, že naprostá většina materiálu jsou fotografie, kde žena působí svůdně nebo se o to alespoň snaží. Velmi často není zahalená, ale je nalíčená. Druhou kategorií, značně v menšině, jsou domorodé, starší ženy z Kuby, Vietnamu atd.

Vybrané fotografie

Helmut Newton, June Newton, 1972

Helmut Newton, Catherine Deneuve, 1976

Jan Saudek, Dimensions, 1985

Helmut Newton, Le Smoking, 1975

Závěr

Na fotografiích, kde najdeme kouřící ženy je zajímavá jedna věc. Najdeme zde dokonalé modelky, ženy jako představitelky touhy a svobody, nebo naopak kuřačky jako objekty tužby mužů, na některých fotografiích se setkáme s hrou symbolů nebo s kuřačkami ze sociálně slabších vrstev společnosti. Minimum fotografií však je o obyčejných kuřačkách (kterých je dle WHO 250 milionů)¹⁰. Buď vystupují jako modelky reprezentující především určitou módní značku, nebo jsou stylizovány jako objekty touhy (pohlednice aktů ze začátku století, filmové herečky). Fotografií obyčejných kuřaček u slavných fotografů moc nenajdeme. Reklamní průmysl je zkrátka vidět více než obyčejný život.

4.10 Kouř – hra světla

Ačkoli by se daly fotografie v této kategorii zařadit i do předešlých, nebylo tak učiněno. Hlavním tématem na těchto fotografiích je totiž kouř z cigarety spolu s hrou světla. Cigarety nejsou jen doplňkem. Kouř vytváří jedinečnou atmosféru plynoucího času. Zachycuje jedinečnost okamžiku, kdy si kuřáci vychutnávají svoji cigaretu. Je tu zaznamenáno potěšení, radost, fotky navozují atmosféru zamyšlení nebo relaxu a chvíle radosti. To všechno tyto fotografie odlišuje od ostatních kategorií.

Vybrané fotografie

Charles Harbutt, Hotel bedroom in Arles, 1975

10 World Health organization. [www.who.cz: Female smoking](http://www.who.int/tobacco/en/atlas6.pdf). [online]. © 2014 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.who.int/tobacco/en/atlas6.pdf>

Harold Feinstein, Man Smoking in 14th St. Dine, 1970

Charles Harbutt, Boys Smoking in Car, 1963

4.11 Detail a cigareta

Velice málo fotografií spadlo do kategorie, která se zaměřuje na detail cigarety. Jen málo fotografů ji nechalo hrát „hlavní roli“. Přesto, že na těchto fotkách nevidíme konkrétní kuřáky, cigareta nese rozehraný příběh nebo podtrhuje hru s linií. Příkladem je cigareta v podání René Groebliho z roku 1953.

Vybrané fotografie

René Groebli, From The Eye of Love, 1953

4.12 Doutníky a dýmky

Protože byla práce vymezena tématem cigareta ve fotografii, podrobné zkoumání těchto kategorií jsem neučinil. Z celkového počtu nashromážděných fotografií však tvořila skupina dýmek a nejrůznějších doutníků relativně velkou skupinu. Objevily se tu fotografie vojáků, černošský Harlem Henriho Bressona nebo Gordona Parkse, ale i Winston Churchill od Cecil Beatonové nebo Václav Havel od Bohdana Holomíčka. Hodně fotografií žen, kouřících doutníky a v nich zrcadlí se hra symbolů, patřilo Helmutu Newtonovi. Symbolicky vystupuje i Stalin na fotografiích Georgije Zelmi se svou dýmkou, kterou se chtěl patrně přiblížit obyčejným lidem. Nesmím ani zapomenout na pěkně zinscenovanou fotografii Jany Brejchové s dýmkou od Václava Chocholy ze šedesátých let.

Vybrané fotografie

Helmut Newton, polaroid, 1970

Václav Chochola, Jana Brejchová, 1967

Cecil Beaton, Winston Churchill, 1940

5. Závěr

V úvodu své práce jsem podal základní historický přehled o rozšíření kouření. Uvedl jsem, že kouření je prastará záležitost kultur Jižní Ameriky a do celého světa se začalo šířit na začátku 16. století. Rozhodující byl však vznik továren na balené cigarety ke konci 19. století, jejich rychle šířící a finanční dostupnost a reklamní průmysl.

V další části práce jsem se zabýval teoriemi a výzkumy, které k tématu patří, a na jejich základě se mi podařilo stanovit výzkumné kategorie pro obsahovou analýzu. Jednalo se především o témata masové kultury, referenční skupiny a emancipace žen.

Ve stěžejní části práce jsem zkoumal fotografie, kde se objevují cigarety. Pro výběr fotografií, kde najdeme cigaretu, jsem zvolil seznam dobrou ověřených fotografů a roztřídil je do patnácti kategorií. Všechny kategorie jsem podrobněji popsal a doplnil obrazovým materiálem.

Věnoval jsem se válce a ukázal tak trochu nečekané situace, kdy vojáci ve válce kouří. Zaměřil jsem se i na okraj společnosti, kde se objevily karetní kluby, subkultury emigrantů, gangů, uživatelů drog či homosexuálů. Prozkoumal jsem fotografickou předlohu Marlboro mana a jeho historii. Popsal jsem lesk a stylizovanou eleganci herců a hravost spisovatelů s kontroverzní vyretušovanou fotografií Jeana Paula Sartra.

Sledoval jsem počátky fotografie francouzských dam na „tajných nahých fotografiích“, popsal jsem i vliv reklamy a propojení tabákového průmyslu se světem filmu a módy. Prostor dostala i poetika všedního dne, kde jsou hlavními hvězdami obyčejné kuřačky.

Nezapomněl jsem ani na hru symbolů, která se dá s cigaretou zachytit, a tak jsem popsal Velikonoční pochod debutantek v jejich boji za volební práva i fotografie Helmuta Newtona.

Jedna ze závěrečných kategorií se věnovala mně nejoblíbenějšímu tématu, hře světla, kouře a neopakovatelné atmosféry při tomto spojení.

Téma doutníků a dýmek zůstalo neprozkoumáno, i když s tématem bakalářské práce úzce souvisí. Bezpochyby je to téma zajímavé, které si zaslouží další pozornost a diskuzi.

Použitá literatura:

BIRGUS, Vladimír, MLČOCH, Jan. *Česká fotografie 20. století*. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, KANT, 2005.

BRANDT, Allan M.: (1996) *Recruiting women smokers: the engineering of consent in smoking and women's health*. *Journal of the American Medical Women's Association* 51:63–66.

BRANDT, Allan M. *The Culture of Consumer Confidence: Engineering Smoking in the Twentieth Century*. In *Smoke: A Global History of Smoking*, Sander L. Gilman and Xhou Zun, eds. London: Reaktion Books, 2006.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost : příručka pro uživatele*. Miroslav Disman. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2002.

HAMILTON, Mathew. *Consumerism in Twentieth-century Britain, the Search for Historical Movement*, Cambridge University Press, 2003.

KELLER, Jan. *Úvod do sociologie*, Slon, 2006.

KOZÁK, Jiří. *Rizikový faktor kouření*, Praha: KPK, 1993.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. 2. vyd. Praha: Portál, 2001.

MERTON, Robert K. *Studie ze sociologické teorie*. Praha: Sociologické nakladatelství. 2007.

MITCHELL, Dolores. *Images of Exotic Women in Turn-of-the-Century Tobacco Art*. *Feminist Studies* 18/2, 1992.

MITCHELL, Dolores. *The „New Woman“ as Prometheus: Women Artists Depict Women Smoking*. *Woman's Art Journal*, Vol. 12, No. 1 (Spring–Summer, 1991), <http://www.jstor.org/stable/1358183>.

MRÁZKOVÁ, Daniela. *Příběh fotografie*. Praha: Mladá fronta, 1985.

NOVÁK, Miroslav a kol. *O kouření*. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1980.

PETRUSEK, Miloslav, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. Vol. 2. Karolinum, 1996.

ROSE, Gillian. *Visual Methodologies: An Introduction to the Interpretation of Visual Materials*. 2. vyd. London: Sage Publications Ltd, 2007.

SZTOMPKA, Piotr. *Vizuální sociologie : fotografie jako výzkumná metoda*. Vyd. 1. Praha : Sociologické nakladatelství, 2007.

WELSHMAN, John. *Smoking. Science and Medicin*, in *Smoke: A Global History of Smoking*, Sander L. Gilman and Xhou Zun, eds. London: Reaktion Books, 2006.

Fakulta Sociálních věd. *www.fsv.cz: Tisková zpráva Ipsos a Fakulta Sociálních věd*. [online]. 29.1.2013 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: http://www.fsv.cuni.cz/FSVTEMP-1058-version-1-tz_ipsos_fsv_uk_29_01_2013.docx.

Grace La Rock and Helmut Schmidt. *Vintage Postcards of the Belle Epoque*. <http://www.helmut-schmidt-online.de/>: *Budoir Cards*. [online]. 2013 [cit. 2014-05-15]. Dostupné z: <http://www.helmut-schmidt-online.de/Boudoir-Cards/bc-french-postcards.html>.

Historie tabáku. *Pěstování tabáku*. [online]. 1.10.2006 [cit. 2014-05-10]. Dostupné z: <http://www.pestovanitabaku.szm.com/historie.html>.

Stop Kouření. *Historie Kouření*. [online]. 12.2.2013 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://www.stop-koureni.cz/historie-koureni>.

World Health organization. *www.who.cz: Female smoking*. [online]. Dostupné z: <http://www.who.int/tobacco/en/atlas6.pdf>. [cit. 2014-05-15].

Zbavit se kouření v americké armádě? Těžko. In: Týden. *www.tyden.cz: Zahraničí*. [online]. 31.8.2009 [cit. 2014-05-13]. Dostupné z: http://www.tyden.cz/rubriky/zahranici/amerika/zbavit-se-koureni-v-americke-armade-tezko_136450.html#.U3izqtJ_uSo.

BRUGINK, Jan-Willem. *Across the world more men than women smoke*. *www.cbs.cz*. [online]. 13.12.2011 [cit. 2014-05-11]. Dostupné z: <http://www.cbs.nl/en-GB/menu/themas/gezondheid-welzijn/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3533-wm.htm>

CLARK, Larry. *Larry Clark, Tulsa*. *larry-clark.net*. [online]. 4.5.2010 [cit. 2014-05-30]. Dostupné z: <http://larry-clark.net/tulsa.html>

HRNČIŘÍKOVÁ, Iva, SVOBODOVÁ, Zdena. *Primární a sekundární onkoprevence cílená na kouření – projekt típni to taky* Dostupné z: <http://www.mou.cz/upload/rubriky/bod/sbronik2005.pdf>. 20.11.2005.

ŠLAJCHRTOVÁ, Leona. *idnes.cz*. *www.idnes.cz: Zprávy*. [online]. 24.12.2010 [cit. 2014-05-14]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/hej-anglani-proc-nevylezete-aneb-jak-vanocni-koledy-prerusily-valku-11y-/zahranicni.aspx?c=A101221_134817_zahranicni_btw.

Příloha: Seznam autorů fotografií

Alpert, Max	Gibson, Ralph	Mydans, Carl
Arbus, Diane	Groebli, René	Newman, Arnold
Avedon, Richard	Halke, Heinz Hajek	Newton, Helmut
Bailey, David	Halsman, Philippe	O'Sullivan, Timothy H.
Beaton, Cecil	Harbutt, Charles	Page, Tim
Bourdin, Guy	Hardy, Bert	Parks, Gordon
Brady, Mathew B.	Haskins, Sam	Penn, Irving
Brassai	Hausmann, Raoul	Peress, Gilles
Burows, Larry	Heilig, Eugen	Plossu, Bernard
Capa, Robert	Hine, Lewis Wickes	Puyo, Konstant
Caron, Gilles	Hoepker, Thomas	Ray, Man
Cartier– Bresson, Henri	Holomíček, Bohdan	Redkin, Mark
Clark, Larry	Horst, Horst P.	Riboud, Marc
Coburn, Alvin Langdon	Hoyningen– Huene, George	Riis, Jakob Augustus
Curtis, Edward Sheriff	Hudec, Pavel Ahasver	Rodčenko, Alexandr
Davidson, Bruce	Chochola, Václav	Rodger, George
Demachy, Robert	Jackson, William Henry	Rothstein, Artur
Dias, Pavel	Jírů, Václav	Sander, August
Doisneau, Robert	Jones, Tony Ray	Saudek, Jan
Drtikol, František	Karsh, Yousuf	Shahn, Ben
Duncan, David Douglas	Kertész, André	Smith, William Eugene
Eisenstaedt, Alfred	Klein, William	Steichen, Edward
Elsken, Ed van der	Kučera, Jaroslav	Steinert, Otto
Erfurth, Hugo	Kusčynskyj, Taras	Strand, Paul
Erwitt, Elliott	Kühn, Heinrich	Stock, Dennis
Eugene, Frank	Langhans, Jan	Sudek, Josef
Evans, Walker	Lartigue, Jacques Henri	Sutcliffe, Frank Meadow
Fiedler, Franz	Lee, Russell	Štreit, Jindřich
Fink, Larry	Ludwig, Karel	Tmej, Zdeněk
Fenton, Roger	Lukas, Jan	Tournachon, Gaspard–Félix (Nadar)
Frank, Robert	Lutens, Serge	Vachon, John
Freedman, Jill	Mapplethorpe, Robert	Vroman, Adam Clark
Freund, Gisela	Marco, Jindřich	Weegee
Friedkin, Antony	Mark, Mary Ellen	Weston, Edward
Friedlander, Lee	Martinček, Martin	Winogrand, Garry
Frith, Francis	McCombe, Leonard	Zelma, Georgij
Gardner, Alexander	McCullin, Donald	
Genthe, Arnold	Michals, Duane	